Book Code : **EDU 424**
Subject Code : **EDU 424**

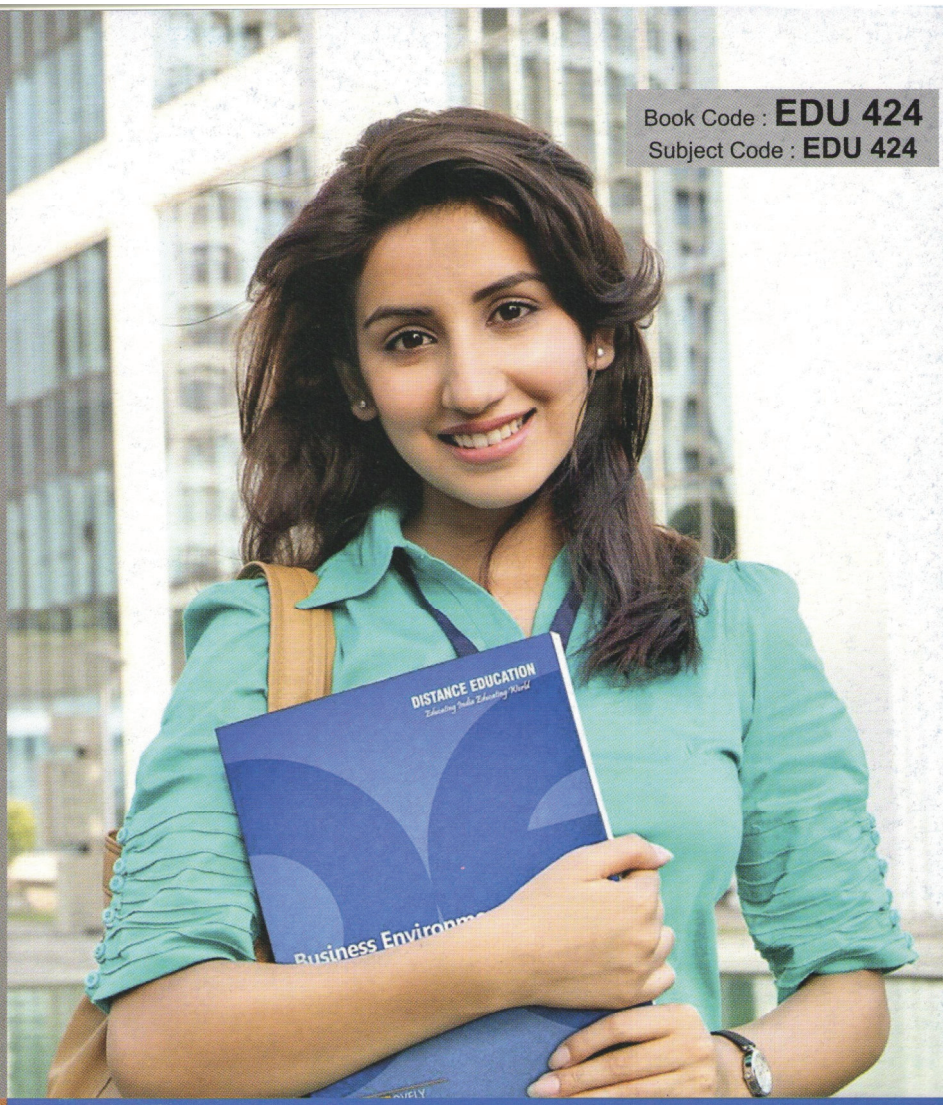

ज्ञान आणि अभ्यासक्रम

EDU 424

अधिष्ठान अभ्यासक्रम

ज्ञानगंगा घरोघरी

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

यशवंतराव
चव्हाण
महाराष्ट्र
मुक्त विद्यापीठ

ज्ञानगंगा घरोघरी

EDU - 424

ज्ञान आणि अभ्यासक्रम

लेखक : डॉ. कविता साळुंखे, प्रा. एम.एस.उभाळे, प्रा. गजानन सपकाळ, डॉ. प्रीती पाटील, डॉ. डी.डी. पवार, डॉ. सज्जन थूल, डॉ. सोनुने एस.एन, डॉ. डी.एस. सूर्यवंशी, डॉ. पी.बी. दराडे, डॉ. प्रतिभा देसाई, डॉ. कुंभारे गोपाळकृष्ण, डॉ. नवनाथ इंदलकर, डॉ. भदाणे एम.ए., श्रीमती कल्पना साळुंखे, प्रा. विजयकुमार पाईकराव, श्रीमती अनिता थोरात, श्रीमती ज्योती लष्करी, डॉ. उमाकांत देशमुख

घटक १ : ज्ञान आणि ज्ञाननिर्मिती ०१

घटक २ : ज्ञाननिर्मिती प्रक्रिया ३४

घटक ३ : अभ्यासक्रम ६३

घटक ४ : अभ्यासक्रम विकसन ९३

घटक ५ : अभ्यासक्रम अंमलबजावणी व पुनर्रचना ११३

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

कुलगुरू : प्रा. ई. वायूनंदन

प्र. संचालक : डॉ. कविता साळुंके

तज्ज्ञ सल्लागार समिती

डॉ. कविता साळुंके, नाशिक
डॉ. रूपा बोधी कुलकर्णी, नागपूर
श्री. सुभाष लोमटे, औरंगाबाद
प्रा. राजू देसले, नाशिक
प्रा. विजयकुमार पाईकराव, नाशिक
डॉ. संजीवनी महाले
डॉ. विजया पाटील
डॉ. डी. डी. पवार
डॉ. एस. एस. सोनुने

शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा परिषद

डॉ. कविता साळुंके
संचालक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
प्राचार्य डॉ. चंद्रकांत बोरसे
अॅड. विठ्ठलराव हंडे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय नाशिक
डॉ. एस. व्ही. एस. चौधरी
माजी संचालक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा इग्नू, नवी दिल्ली
प्राचार्य डॉ. विजय अवळेकर
चेंबूर सर्वंकश शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय चेंबूर, मुंबई
प्राचार्य डॉ. आर. बी. मानेकर
शासकीय अध्यापक महाविद्यालय, अकोला
प्राचार्य डॉ. उर्मिला धूत
शासकीय अध्यापक महाविद्यालय, परभणी
प्रा. माधव पळशीकर
सहयोगी प्राध्यापक, संगणकशास्त्र विद्याशाखा
डॉ. जयदीप निकम, संचालक, आरोग्य विद्याशाखा
डॉ. हेमंत राजगुरू
सहयोगी प्राध्यापक, शैक्षणिक सेवा विभाग
डॉ. सुरेश पाटील
सहयोगी प्राध्यापक, मुल्यमापन विभाग
डॉ. संजीवनी महाले
सहयोगी प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
प्रा. विजयकुमार पाईकराव
सहयोगी प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
डॉ. विजया पाटील
सहाय्यक प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
डॉ. डी. डी. पवार
सहाय्यक प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
डॉ. एस. एस. सोनुने
सहाय्यक प्राध्यापक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

पाठ्यक्रम समिती

डॉ. कविता साळुंके
प्रा. विजयकुमार पाईकराव, नाशिक
डॉ. रूपा बोधी कुलकर्णी, नागपूर
प्रा. राजू देसले, नाशिक
प्रा. विजय कांबळे, हिंगोली
अॅड. मिलिंद बाबर, नाशिक

लेखक समिती

श्रीमती सुजाता बाबर
नाशिक
प्रा. विजयकुमार पाईकराव
(सहयोगी प्राध्यापक) शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

संपादन समिती (आशय, भाषा व अनुदेशन)

प्रा. विजयकुमार पाईकराव, नाशिक
शिक्षणक्रम समन्वयक
डॉ. रूपा बोधी कुलकर्णी, नागपूर
अध्यक्ष, विदर्भ मोलकरीण संघटना, नागपूर
डॉ. कविता साळुंके
प्र. संचालक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

निर्मिती

श्री. आनंद यादव, व्यवस्थापक, ग्रंथनिर्मिती केंद्र, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

First Edition developed under DEC development grant.

© २०२०, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

❑ **प्रथम मुद्रण** : डिसेंबर २०२० ❑ **प्रकाशन क्रमांक** : २२९०
❑ **मुखपृष्ठ रेखाटन** : अविनाश भरणे
❑ **अक्षरजुळणी** : मानस एंटरप्राईजेस, इंदिरानगर, नाशिक - ९.
❑ **मुद्रक** : मे. नीट प्रिंटस्, प्लॉट नं. डब्ल्यू-३६/सी-१, एम.आय.डी.सी., अहमदनगर - ४१४ १११.
❑ **प्रकाशक** : डॉ. दिनेश भोंडे, कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

घटक ४ : अभ्यासक्रम विकसन

अनुक्रमणिका

४.१ उद्दिष्टे
४.२ प्रास्ताविक
४.३ विषय-विवेचन
    ४.३.१ अभ्यासक्रमाची ध्येये व उद्दिष्टे
    ४.३.२ अभ्यासक्रम विकसनाची तत्त्वे व घटक
४.४ सारांश
४.५ पारिभाषिक शब्द
४.६ संदर्भ ग्रंथ सूची

४.१ उद्दिष्टे

या घटकाच्या अभ्यासानंतर तुम्ही

- अभ्यासक्रमाची ऐतिहासिक व ब्रिटिश काळातील ध्येय स्पष्ट करू शकाल.
- विविध आयोगांनी दिलेली शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करू शकाल.
- अभ्यासक्रमाची तत्त्वे सांगू शकाल.
- अभ्यासक्रम विकसनातील घटक व त्यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करू शकाल.
- अभ्यासक्रम विकसन प्रक्रियेच्या पायऱ्या स्पष्ट करू शकाल.

४.२ प्रास्ताविक

जीवन जगत असताना व्यक्ती अनेक कृती करीत असते. या कृतींचा संबंध ध्येयाशी असतो. जीवनांच्या अंतिम क्षणापर्यंत आपल्याला जे लक्ष्य साध्य करावयाचे असते. त्यालाच आपण साध्य असे संबोधतो. ध्येयाप्रत जाणाऱ्या वाटेवरच्या विशिष्ट टप्प्यांना उद्दिष्टे म्हणतात. साध्यांच्या तुलनेत ती लवकर करता येतात व त्यांच्या साहाय्याने साध्ये- ध्येये, प्राप्त करता येतात.

शिक्षणाची ध्येये आणि उद्दिष्टे निश्चित असल्याशिवाय शिक्षणाच्या कार्याची जबाबदारी ज्यांना पेलावयाची आहे. त्यांना ते कार्य कुठपर्यंत व कसे करावयाचे आहे. याबद्दल मार्गदर्शन मिळत नाही. शिक्षण प्रक्रियेतील विशिष्ट टप्पा पार केल्यानंतर विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात कोणता बदल झाला पाहिजे हे ठरविण्याचे कार्य उद्दिष्टाच्या रूपाने स्पष्ट होते. त्यासाठी उद्दिष्टांची मांडणी मूर्त स्वरूपात करावी लागते. उद्दिष्टे वस्तुनिष्ठ असावीत, तसेच ती व्यवहार्यही असावीत. मूल्यमापन